

UDVIKLINGSPROBLEMER I GRØNLAND*

Af Claus Bornemann

I en tid, hvor Grønlands-politiken påny er ved at komme i det kritiske søgelys, er der grund til at slå fast, at den reformpolitik, der har været ført i Grønland siden 2. verdenskrig, har skabt en betydelig fremgang for størsteparten af den grønlandske befolkning. Tuberkulosen er bragt under kontrol, gennemsnitslevealderen er steget betydeligt, levestandarden er højnet, uddannelsen er i en eksplosiv udvikling, og realindkomsten er 3-doblet.

Jeg har selv haft lejlighed til gennem årelange ophold og ved hyppige besøg i Grønland at følge udviklingen siden 1950, og det er mit personlige indtryk, at der ikke alene er tale om materiel fremgang, men også en menneskelig, uanset at udviklingen har medført betydelige sociale problemer. Gennemgående virker grønlænderne idag mere frie og selvbevidste end i årene umiddelbart efter kolonitidens ophør. Disse personlige iagttagelser har nok større gyldighed i fiskeridistrikterne, som jeg er bedst kendt med, end i fangerområderne, der har sine særlige problemer, men i denne forbindelse bør det erindres, at langt den største del af den grønlandske befolkning lever uden for fangerområderne.

Også på det politiske område er der foregået en positiv udvikling. De grønlandske kommunalbestyrelser, der i 1957 afløste det tidligere lokale styre, har vist en voksende evne til at behandle de stadig mere komplicerede samfundsproblemer. Der arbejdes sagligt og godt i de lokale grønlandske råd, men de problemer, som den hastige udvikling afføder, er så talrige, og arbejdspresset i flere kommuner så stort, at det ikke kan undre, hvis kommunalbestyrelsesmedlemmerne undertiden føler, at opgaverne vokser dem over hovedet.

Det grønlandske landsråd så sin politiske stilling styrket i 1967, da landshøvdingen, som hidtil havde ledet rådets forhandlinger, måtte vige sit sæde til fordel for en formand valgt af landsrådet selv. Samtidig oprettede rådet sit eget sekretariat, og man er derfor nu i stand til at behandle de forelagte sager uden støtte fra statens repræsentanter.

Fremskridtet har imidlertid haft sin pris. Som i andre lande under stærk udvikling oplever man i Grønland sociale tilpasningsvanskeligheder, navnlig i de hastigt

* Artiklen er det sidste afsnit af et oplæg om Grønlands økonomiske udvikling og de særlige grønlandske forhold til en konference benævnt »Arctic Development and the Future of the Eskimo Societies«, som fandt sted i november 1969 i Frankrig.

voksende byer. Udviklingen har sine skyggesider i form af voksende kriminalitet og et stigende alkoholforbrug. Der klages også over arbejdsstabiliteten på adskillige grønlandske arbejdspladser. Grønlandsministeriet overvejer for tiden at gennemføre en bred social undersøgelse af tilpasningsvanskelighederne i de nye bysamfund.

Det er tillige et ubehageligt faktum, at den notoriske fremgang i den grønlandske levestandard i første række er resultatet af et stigende statstilskud, der i 1969 passede den halve milliard danske kr., og det har samtidig været nødvendigt at tilføre Grønland et betydeligt kontingent dansk arbejdskraft for at kunne gennemføre reformerne i det tempo, som det skønnedes ønskeligt.

Statstilskuddene er stadig voksende og vil fortsætte dermed omend i afdæmpet tempo, som det vil ses af Grønlandsministeriets seneste budget:

<i>Mill. kr.</i>	1969-70	1970-71	1971-72	1972-73	1973-74
Netto driftsudgifter	246,1	268,0	278,5	295,4	306,0
Anlægsudgifter incl. udlån	307,2	340,0	350,5	371,4	360,9

Det kan ikke undre, at man fra tid til anden møder spørgsmålet, om ikke disse statstilskud efterhånden kan stabiliseres. Spørgsmålet burde for så vidt kunne besvares bekræftende, idet det efter økonomiske eksperters opfattelse er sandsynligt, at man med det nuværende udgiftsniveau i løbet af en halv snes år skulle nå frem til den sociale standard, som man idag ville finde passende i Grønland. Men som følge af, at Grønland er en del af det danske rige, sker der stadig ændringer i opfattelsen af, hvad der er „passende standard“. Man må forudse, at der i de kommende år under påberåbelse af social og økonomisk ligeberettigelse vil blive rejst nye krav om forbedringer i Grønland, og at man vil møde anklager om „forsømmelser“, såfremt udviklingen ikke nogenlunde holder trit med det øvrige Danmark, og derved vanskeliggøres en fastlåsning af statstilskuddene på det nuværende niveau.

Det er på denne baggrund, at der ved at rejse sig en ny debat om den økonomiske politik i Grønland. Efterhånden som de mest presserende problemer i Grønland er ved at blive løst og den værste sociale nød bekæmpet, rejses det spørgsmål, om den danske politik i Grønland er for ambitiøs.

Målet har været at opbygge et levedygtigt samfund i Grønland med en forsvarlig levestandard, der dog skulle stå i et rimeligt forhold til de grønlandske erhvervs-muligheder. Men idag tvivler mange på, at der i Grønland er erhvervmæssig baggrund for et samfund, der ikke alene har en stærkt stigende befolkningstilvækst, men som samtidig er på vej mod en europæisk levestandard. Grønland er fra naturens side et af de fattigste områder, hvor mennesker har bosat sig. Når befolkningen

alligevel har overlevet, skyldes det eskimoernes enestående evne til at klare sig på et livsminimum. Men er det muligt med moderne teknik at udvikle et erhvervsliv, der kan skabe grundlag for et velfærdssamfund i Grønland, således at dette samfund ikke bliver helt afhængigt af tilskud udefra?

Udsigterne hvad angår de traditionelle grønlandske erhverv fangst og fiskeri er for tiden ikke alt for opmuntrende. Ganske vist har fangererhvervet vist en ikke ringe levskraft, og myndighederne indtager en positiv holdning overfor udviklingen af dette erhverv. Men markedet for sælskind er modepræget og udsat for stærke prissvingninger, og samtidig har fangererhvervet i de seneste år mødt vanskeligheder fra en ny kant, nemlig fra dyreværnsforeninger i Europa, der protesterer mod visse (ikke-grønlandske) former for nedslagting af sælunger.

Selvom det skulle være muligt at opnå en større produktivitet i fangererhvervet gennem indførelse af nye jagtmetoder – og man er i øjeblikket i færd med at undersøge disse muligheder – er det tvivlsomt, om det på længere sigt vil lykkes at fastholde en befolkning ved det hårde fangererhverv, når denne befolkning gennem de moderne kommunikationsmidler i stadig stigende grad får kontakt med omverdenen og bliver klar over, hvordan livet leves andre steder.

Den beherskede optimisme, som prægede Boserups syn på fiskeriet i forbindelse med den stærkt stigende befolkningstilvækst, er svindende. Troen på fiskeriet som „naturgrundlag“ er svækket på grund af den stigende overfiskning og de seneste års klimatiske vanskeligheder. Klimaforskernes vurdering af den klimatiske udvikling i Grønland i de kommende årtier er ikke gunstig, og selvom ingen tør spå, at torsken helt vil forsvinde fra de grønlandske farvande, må erhververne dog indstille sig på vanskeligheder.

De internationale markeder for fiskeriprodukter synes kun at have begrænsede udvidelsesmuligheder, og priserne på de grønlandske torskeprodukter har været faldende. Selvom fiskeriet overvinder den øjeblikkelige krise, er det særdeles tvivlsomt, om dette erhverv alene kan skabe det økonomiske grundlag for et moderne grønlandsk samfund.

Intet under, at grønlanderne ivrigt spejder efter andre erhvervsmuligheder, og navnlig i disse år sætter deres lid til minedrift og turisme. De mange mineralfund har øget forhåbningerne til den grønlandske undergrund, men en udnyttelse vil kræve meget betydelige kapitaler, som ligger udover, hvad det grønlandske – og vel også det danske – samfund formår. Skal der åbnes miner i Grønland, må det ske med bistand fra international kapital med de problemer, som dette kan skabe for det lille grønlandske samfund. Dertil kommer, at minedriftens muligheder for direkte beskæftigelse af den voksende grønlandske befolkning antagelig er begrænsede, da man må regne med, at minerne i udpræget grad bliver automatiserede. Forhåbningerne

knytter sig da også i større grad til de af minedriften afledede erhvervsmuligheder inden for servicefagene.

Interessen for Grønland er stigende inden for turistbranchen, men myndighederne er noget tilbageholdende i deres vurdering af turismens betydning for den grønlandske befolkning både hvad angår beskæftigelses- og indtægtsmuligheder. Nogen bekymring udtrykkes også med hensyn til de socialpsykologiske følger af en udvikling af turisterhvervet. Imidlertid er alle enige om, at den aktuelle erhvervskrise gør det ønskeligt, at alle muligheder, herunder også turisme, undersøges nøje.

Andre erhvervsforetagender byggende på lokal produktion (kød, skind, husflid) vil muligvis se dagens lys i de kommende år, og da antagelig på andelsbasis. Vanskelighederne ved etablering af erhvervsvirksomheder i Grønland ligger imidlertid i etableringsomkostningerne, der er dobbelt så store som i Danmark, og i afstandene til markederne.

De erhvervsmæssige vanskeligheder har røkket ved troen på, at det på længere sigt vil være muligt at skabe beskæftigelse til den stadig voksende befolkning i selve Grønland. Mange mener, at man bør søge at få befolkningstallet stabiliseret på det forventede 1985-niveau (ca. 66.000 indbyggere) gennem en intensiveret kampagne for familieplanlægning og ved en begrænset afvandring, med mindre der i de kommende år skulle vise sig helt nye erhvervsmuligheder.

Ikke alene de store kapitaloverførsler, men også tilstedeværelsen af de mange udsendte danske skaber samfundsmæssige problemer. Det betydelige danske indslag i befolkningen er medvirkende til at presse udviklingen i vesteuropæisk retning og på denne måde fortrænge de oprindelige grønlandske samfundsnormer. Inden for den private sektor, der efterhånden dækker 30 % af samfundsøkonomien (navnlig handel, håndværk og transport) har grønlænderne vanskeligt ved at klare sig i konkurrencen med de indvandrede danske.

Den spænding, der uvægerligt må opstå, når to kulturer mødes, har hidtil ikke givet anledning til større gnidninger og vanskeligheder i Grønland. Landsrådet og den grønlandske befolkning går ind for integrationspolitikken, men der efterlyses en større grønlandsk medleven i den udvikling, der foregår. Ved landsrådsmødets åbning i 1968 udtalte landsrådsformand Erling Høegh således:

„Et afgørende og centralt hovedproblem må være den grønlandske befolknings aktivisering. Det gælder politisk, og det gælder i det slidsomme daglige hverdagsarbejde. Som jeg allerede har sagt her, og som det ofte er blevet nævnt, er det alt afgørende for Grønlands fremtid, at vi kommer mere og mere med, hvor beslutninger træffes, og hvor arbejdet gøres. Kun det giver selvtillid og lyst til indsats. Står vi udenfor, avler det apati. Er vi med, avler det energi og skaber selvrespekt og respekt. Vi siger ikke dette ud fra noget som helst ønske om at udelukke danske lands-

Storslået grønlandsk landskab ved Grønnedal-Ivigtut.

mænd fra medarbejderskab i Grønland. Grønland er en dansk landsdel, og ligesom danske landsmænd kan virke her, har vi jo frihed til at tage arbejde op i Danmark. Denne vor placering som led i et større hele udvider vor horisont, giver os følelsen af albuerum og er til syvende og sidst vor port til den store verden uden for Grønland og Danmark.“

Diskussionen om det grønlandske sprogs stilling i skolen er også et eksempel på, hvorledes brydningen mellem dansk og grønlandsk har givet anledning til en langvarig offentlig debat.

I den senere tid har 2 indlæg om Grønland i den danske presse skabt særlig opmærksomhed. Det ene kommer fra en kendt dansk højskolemand, det andet fra en ung grønlandsk student.

Den danske højskolelærer Niels Højlund, der i disse år arbejder som programsekretær ved Grønlands radio i Godthåb, rejste i foråret 1969 i en kronik i det førende danske dagblad „Politiken“ nogle centrale spørgsmål om Grønland.* Han berørte bl. a. problemet om grønlandsk medleven og skriver i denne forbindelse:

„Manglen på en struktureret deltagelse i et mere omfattende samfund, det er

* Politikens kronik 15. april 1969.

just hvad der karakteriserer mange af de hjem, hvori de børn vokser op, som skal skabe fremtiden i Grønland. På samfundspyramidens top foregår en masse aktiviteter med både danske og grønlandske aktører. Der undervises, laves aftenskoler, udsendes radio, redigeres aviser, lægges planer for oplysningsforbund m. m. Men den lille familie i storby eller på udsted er og forbliver uden for. Den har sin egen lille cirkel, som alle de aktive ikke kender til, slet ikke de danske, men – tror jeg – ofte heller ikke den velbjærgede del af det grønlandske samfund. Den er blevet tilbage i lokalsamfundets struktur og kan ikke lade sig integrere i de større samfundshelheder. Det har den slet ingen motivation for. Men den kan ikke undgå at komme til at lide under følgerne af sin isolation. Konflikt mellem forældre og børn, konflikt på arbejdspladsen, konflikt til alle sider – og så kommer drikkeriet.“

Højlund mener, at en folkelig rejsning er nødvendig, hvis Grønland skal klare sine øjeblikkelige problemer, men er en sådan mulig, spørger han, i en befolkning på 35–40.000 mennesker spredt ud langs en tusind kilometer lang kyst?

Senere spørger han: „Hvad er sigtet, skal Grønland være dansk, eller skal det være grønlandsk?“, og bemærker hertil: „Ja – jo, siger danskeren og siger den grønlandske ledende politiker. Det skal jo sådan være noget midt imellem. I vort land har vi jo aldrig elsket revolutioner eller ekstreme standpunkter. Der er noget godt i det hele og hvorfor stille tingene op, så man må vælge, hvis man kan bane sig en gylden middelvej og undgå valget? Meget godt – hvad i alverden skulle man ellers svare. Og alligevel er denne uldenhed skæbnesvanger og lammende for det meste af, hvad man foretager sig fra begge sider.“

Højlund hævder, at der må træffes et valg, og hvis man vælger den grønlandske kurs, så må man sigte mod den dag, hvor de tusindvis af danske, som i øjeblikket er i Grønland, rejser hjem for godt. Så må der om 30–40 år ikke være flere danskere på Grønland, end der er idag på Færøerne, og så må de store statstilskud efterhånden ophøre og landet hvile i sig selv.

Skal Grønland derimod være dansk, finder Højlund, at man må stræbe efter at gennemføre dansk standard, opgive det grønlandske sprog, indføre ligeløn og stille de samme krav til befolkningen som tilfældet er i Danmark. Men så ender udviklingen efter hans mening med 100 % sikkerhed med emigration. Og dermed kommer han til det efter hans mening mest ubehagelige spørgsmål: „Vil der om 20 år være arbejdsmuligheder for de tusinder af mennesker, der bor i de største grønlandske byer?“ Og han slutter med at spørge: „Har vi i virkeligheden stillet os selv og grønlænderne en umulig opgave, da opbygningen af et moderne industrialiseret land midt i polarørkenen blev sat i gang i midten af 50'erne?“

Den anden røst, den grønlandske, er ikke slet så dystert. Den grønlandske student Jakob Janussen, der studerer politisk videnskab ved Århus Universitet, beskæftiger

sig navnlig med den grønlandske participation og med grønlændernes identitet.* Han hæfter sig ved, at den stedfundne udvikling stort set er skabt af danske håndværkere, med danske materialer og efter dansk fremgangsmåde, og han skriver:

„Det er et væld af faktorer, der har betinget, at udviklingen har haft det forløb og den karakter, den rent faktisk har haft. For det første har ønsket eller kravet om ligestilling figureret i enhver grønlandsk politikers ønskeliste. Dette krav har tilskyndet skabelsen af „danske tilstande“ i Grønland. For det andet har danskernes sociale samvittighed trukket i samme retning. For det tredje har ønsket om at gøre overgangen så kort som muligt fremmet den selvsamme udvikling.

Godt humør, usikre fremtidsperspektiver.

Endnu en fjerde faktor bør nævnes: Den grønlandske befolknings udviklingsstade har gjort, at der ligesom ikke rigtig har været nogen til at repræsentere grønlændernes interesser i planlægnings- og udviklingsarbejdet. Dette har ført til, at udviklingen har været planlagt af danskere med dansk opdragelse, dansk uddannelse, dansk tradition osv., osv. De nævnte faktorer har bevirket, at udviklingen har været helt fantastisk stærk, og at den stort set har været efterligning af danske forhold, d. v. s. en set fra dansk synspunkt nem udvej.“

Janussen prøver at analysere disse faktorer, og for ikke at blive misforstået understreger han, at han er helt overbevist om, at motiverne bag den førte grønlandspolitik har været de allerbedste, men han tror, at de grønlændere, der har ønsket ligestilling med danskerne, simpelthen ikke har vidst nok om, hvordan danskerne har nået det stade, de har nu. Han hævder, at med det tempo, den tekniske og økonomiske udvikling har haft i Grønland i de sidste 20 år, har den jævne grønlænder haft svært ved at følge med, og mener, at spiritusproblemet bl. a. er et symptom herpå. Han ønsker derfor udviklingstempoet sat ned og skriver følgende:

„Vi må fra grønlandsk hold holde op med at kræve ligestilling med danskeren for enhver pris. Målet for den politik, vi skal føre, må være, at så mange grønlændere

* Fyens Stiftstidendes kronik 8. maj 1969.

som muligt kommer til at føle, at samfundet kommer dem ved, at så mange grøn-
lændere som muligt bliver tilfredse borgere i og føler sig fortrolige med deres sam-
fund. Kravet om ligestilling må være underordnet den nævnte målsætning.

En ting er jo også sikker. Vi opnår ikke ligestilling med danskere, ikke fordi dan-
skerne nægter os ligestilling, men fordi danskernes og vore forudsætninger er for
forskellige.“

Janussen slutter med at skrive, at han ikke tror, der findes en genvej til integration
med Danmark. Tværtimod er han overbevist om, at en for vidtgående ligestillings-
politik snarere tilslører end afklarer de vigtige problemer, der eksisterer, og at alt
for ambitiøse politiske mål og foranstaltninger, der opstilles og gennemføres i lige-
stillingens og integrationens hellige navn, skaber kimen til senere alvorlige spændin-
ger, fordi de er ude af takt med de faktiske, barske forhold i Grønland.

Dette er nye tendenser i grønlandsdebatten. Hidtil har kritiske indlæg om Grøn-
land i det væsentligste drejet sig om mangler inden for de forskellige samfundssek-
torer. Nu rejses spørgsmål vedrørende den langsigtede målsætning, der må være af
vital betydning for det grønlandske samfunds fremtid.

Myndighederne følger naturligvis med stor interesse denne debat. Med hensyn
til en nedsættelse af udviklingshastigheden peger man på, at tempoet i første række
har været bestemt af den store befolkningstilvækst, der har øget behovet for skoler,
boliger og arbejdspladser. I teorien kan alle formentlig blive enige om det ønskelige
i at få nedsat tempoet, men i praksis er det meget svært at pege på områder, der kan
retarderes.

Hvad angår bekymringen for den fremtidige grønlandske økonomi deles den af
de fleste. Men medmindre fisken forsvinder, er der grund til at forvente en stærkt
øget produktivitet i det grønlandske fiskeri, når den nuværende rationalisering er
gennemført. Det samme må gælde for det grønlandske samfund som helhed, når
bestræbelserne inden for uddannelsessektoren er slået helt igennem. Man må natur-
ligvis heller ikke undervurdere den mulighed, at man i Grønland finder metaller
eller olie, som kan betyde en væsentlig indkomstkilde. Kravet, som Højlund omtaler,
om, at den grønlandske økonomi skal hvile i sig selv, synes ikke ganske indlysende.
Flere danske geografiske områder får tilskud uden at dette skaber giver-modtager-
problemer.

Skulle erhvervsmulighederne periodevis svigte, har grønlænderne den udvej som
danske statsborgere at søge arbejde i andre dele af det danske rige, og det må da
blive en selvfølgelig pligt for det danske samfund at yde en indsats for, at en sådan
tilpasning kan ske så smertefrit som muligt. Vandringerne fra Grønland til Dan-
mark vil utvivlsomt blive stigende i de kommende generationer. Men dette er ikke

noget usædvanligt. F. eks. arbejder en betydelig del af den færøske befolkning uden for Færøerne på grund af utilstrækkelige erhvervs muligheder på øerne, hvad der dog ikke har hindret bevarelsen af et livskraftigt færøsk samfund.

Janussens påstand om, at den grønlandske befolknings udviklingsstade har medført, at grønlænderne ikke har været tilstrækkelig repræsenteret i planlægningsarbejdet, rummer en sandhed. Men det bør retfærdigvis tilføjes, at der har været en bred grønlandsk repræsentation i de to store grønlandskommissioner efter krigen, at det grønlandske landsråd har lejlighed til at udtale sig om alle planer vedr. det grønlandske samfund og til at stille forslag, og endelig er halvdelen af de ti politiske medlemmer af grønlandsrådet, der siden 1964 har haft ansvaret for den centrale planlægning, grønlændere.

Hvad endelig angår den nationalpolitiske målsætning, er der fra grønlandsk politisk side tilkendegivet et klart ønske om en fortsættelse af integrationspolitikken. Dette kan næppe udtrykkes tydeligere, end det blev gjort af formanden for det grønlandske landsråd ved landsrådsmødets åbning i 1968:

„Det er ved at blive moderne i nogle danske kredse at sætte spørgsmålstegn ved målsætningen for de store dansk-grønlandske politiske linier. Spørgsmålstegnet sættes ofte ud fra meget smukke, men – føler jeg – verdensfjerne motiver. Og hvor smukke motiverne end er, spørgsmålstegnene kan ikke tjene til at skabe ro og klarhed over et for os og – mener vi – også for Danmark fundamentalt problem.

Det er da også en kendsgerning, at mens mere eller mindre filosofiske kommentatorer i Danmark holder alle muligheder åbne for Grønlands fremtidige placering i forhold til Danmark, har man i den grønlandske befolkning i de senere år benyttet enhver lejlighed til at fastslå grønlændernes urokkede ønske om fortsat uændret tilhørsforhold til Danmark. Vi ønsker – som jeg sagde det allerede i 1959 – at være hverken mere eller mindre end en dansk landsdel. Da tidligere statsminister Jens Otto Krag besøgte Grønland, mødte disse synspunkter ham overalt, hvor man kom frem. Og sådan er det gået alle danske politikere, der har besøgt Grønland, eller som har beskæftiget sig med grønlandske synspunkter. Vi ønsker i Grønland ikke, at der skal herske tvivl i denne sag.“

Danmark har i sin politik i Grønland altid været ledet af ønsket om at støtte den grønlandske befolkning og fremme dens udviklingsmuligheder. Denne politik, der i højere grad har været båret af sociale motiver end af udsigten til økonomisk gevinst, er, som det vil fremgå af foranstående, i de senere år stødt på alvorlige problemer af økonomisk og kulturel karakter. Debatten om de grønlandske problemer er for tiden livlig i Danmark, og interessen for, hvad der foregår i andre arktiske områder, er stigende. Det er derfor med forventning, man ser frem til en større kontakt mellem de nationer, der har ansvaret for de arktiske folks fremtid.